

na mládí, které si nasazuje masky, místo co by nosilo vlastní tvář. Masky je přijatá role, přizpůsobení, zřeknutí se totožnosti. Vystavení náporu světa, který se zhlíží ve své dohotovenosti, mladí lidé, sami nehotoví, kryjí se v každodenních potyčkách příležitostnými škraboškami a nechávají si pro ně unikát podstaty. Nejde o nic jiného než zadržet ji. Ale přizpůsobuje se kdeco a podstata uniká dál. Když se Jaroslav ženil, byly dodrženy všechny folklórní obyčeje, jen do kostela se nešlo. Pro Ludvíka to byla další komedie imitátorství a od té doby se jeho přátelství s Jaroslavem přestalo dařit. Když má, patnáct let nato, v Jízdě králů sehrát titulní úlohu Jaroslavův syn, dochází k jeho volbě z usnesení okresního výboru. „Nic už dnes lidé nemohou dělat sami a z vlastní vůle. Všechno je řízeno shora.“ Naše žerty jsou vydány obsáhlejšímu žertování, které není z nás. Není nám dáno rozhodovat. Ideály poklesly v idoly, přizpůsobená iniciativa a spoutaná spontánnost jsou synonyma bezdějinnosti.

Přestane-li být svoboda úkolem osamocenému individua a stane se cílem kolektivním, je dovoleno špinit si ruce. Orestův rigorismus je pak neudržitelný, rozplývá se i nepochybnost jeho pravdy a síly. Slova, jimiž Milan Kundera popisuje v doslovu k Sartrovým hrám Huga, Oresta, který po pěti letech obnovil svou práci ve *Špinavých rukou*, hodí se i na Ludvíka z *Žertu*: člověk nikam nepatřící, trpící nezakotveností, touha, která se nemůže uskutečnit, život jen málo skutečný. K tomu Kundera dodává: „... / takový život, přeludný ve své nezakotvenosti, se dá lehce zaměnit s *hrou* /... / a hra u Sartra znamená právě onu unikavost, lehkost, neskutečnost skutečnosti.“ U Kundery také. Ludvík je od toužené účasti na dějinách hnán do bezdějinné všednosti, od pozitivního ovládnutí k triumfu pomsty, pokaždé s novou nadějí, pokaždé znovu odstrčen. Čím víc je vyražen, tím víc mu záleží na sobě samém a přitom ví, že na něm už nezáleží, když byl jednou vyobcován. Trvá na svém smyslu a zařazení, i destrukci si vymáhá své místo v univerzu, pustoší s nadějí obnovu. Negace mu dává pocítit existenci. Říci „ne“ je právě u Sartra poslední a první zákop svobody, opěrný bod nového lidského sebezaložení. Ale Ludvík by ztroskotal v zápletku, i kdyby v ní nebyla na něho připravena ta dráždivá nástraha.

Zápletka je totiž instrumentální povahy, takže čím jsou postavy spojeny, to je i rozděljuje. Ludvík je v jednom z úvodních obrazů (v holičské officíně) předznačen jako oběť; Helena se stává obětí a nástrojem jeho hry; předtím už hráč a uživatel lidských nástrojů našel v Lucii jedinou pravou ženu za celý život, možná právě proto, že mu unikla, zejí nemohl použít; jak by vysvítalo z vyprávění Kostkova, byl Ludvík naopak nástrojem Lucii, a když nástroj nese sloužil, jak měl, utekla od něho; Lucie pak přilne k muži, který ji opustí, chtěje sebe pokládat za nástroj boží; se zpožděním si doznává, že učinil z Boha